

Biuletyn

Centrum Szkolenia OPBMR w SZ RP

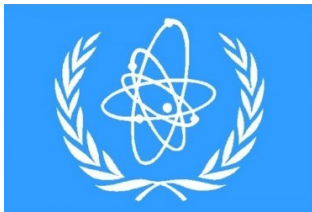
POROZUMIENIE NUKLEARNE Z IRANEM

Zarys programu oraz geneza porozumienia w Lozannie

W tym numerze:

Zarys programu oraz geneza porozumienia w Lozannie 1

Perspektywy porozumienia finalnego 3

Traktat o Nierozprzestrzenianiu Broni Jądrowej (*Non-Proliferation Treaty – NPT*). Został podpisany 1 lipca 1968r., wszedł w życie 5 marca 1970r (po okresie negocjacji w latach 60. XX wieku). Pierwotnymi inicjatorami układu były państwa dysponujące bronią jądrową w momencie jego podpisywania (USA, W. Brytania i ZSRR). Tworzące wówczas siły jądrowe Francja i Chiny odmówiły jego podpisania i przystąpiły doń dopiero w 1992r.

Redakcja:

* płk dr
Włodzimierz WĄTOR

Prezentowane w biuletynie treści zostały opracowane na użytek wewnętrzny AON na podstawie źródeł jawnych, są jedynie opinią ich autorów i nie stanowią oficjalnego stanowiska MON w rozpatrywanym zakresie.

02. kwietnia w programach informacyjnych, niejako w cieniu innych ważnych wydarzeń, pojawiły się krótkie wzmianki dotyczące porozumienia z Iranem w sprawie programu nuklearnego tego państwa, zawartego w tym dniu, w Lozannie, pomiędzy tzw. grupą państw P5+1 (nazywanej także E3+3), a Iranem.

W komentarzach dziennikarskich przeważały na ogół prognozy spadków cen paliw płynnych, jako wtórny efekt zniesienia sankcji gospodarczych na Iran, wzmocnione dodatkowo obrazem świętujących tłumów na ulicach Teheranu. Tymczasem zawarte porozumienie ma charakter przejściowy (termin jego zawarcia był przesuwany trzykrotnie, wynik rozmów pozostawał niewiadomą do końca negocjacji), a porozumienie finalne ma zostać zawarte do końca czerwca bieżącego roku. Dopiero wtedy będzie można mówić o pełnym sukcesie, rozumianym przede wszystkim jako istotny postęp w zapobieganiu proliferacji broni jądrowej na Bliskim Wschodzie, a z punktu widzenia Iranu korzyści z pomocy międzynarodowej w rozwoju energetyki jądrowej wykorzystywanej w celach pokojowych oraz z rzeczywistego zniesienia amerykańskich i unijnych sankcji gospodarczych nakładanych na ten kraj w latach 2006 – 2010.

Licząc na zainteresowanie Czytelników poruszonymi kwestiami, w materiale przedstawiono krótkie kalendarium irańskiego programu nuklearnego oraz wyszczególniono fakty poprzedzające zawarcie porozumienia tymczasowego z 2 kwietnia bieżącego roku.

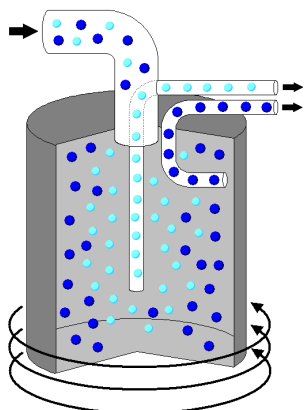
Jako uzasadnienie dla swego programu nuklearnego władze Iranu podawały (argumenty, pojawiające się już od czasu rządów szacha Mohammeda Rezy Pahlawiego), że energia atomowa jest niezbędna do pokrycia rosnącego zapotrzebowania na energię. Taka filozofia jest zgodna z art. IV Układu o Nierozprzestrzenianiu Broni Jądrowej (który przyznaje wszystkim Stronom Układu „(...) prawo do rozwoju badań, produkcji i wykorzystania energii jądrowej dla celów pokojowych” oraz że „(...) Strony Układu będą współpracować w przyczynianiu się (...) do dalszego rozwoju wykorzystania energii jądrowej dla celów pokojowych (...)”. Powoływanie się na przytoczone zapisy i rozwijanie programów militarnych przy okazji prac nad pokojowym wykorzystaniem atomu nie jest współcześnie niczym nowym – tak było w przypadku Indii i Pakistanu.

Irański program nuklearny został ujawniony w sierpniu 2002r. dzięki opozycyjnej Narodowej Radzie Oporu Iranu. Opinia publiczna poznała skrywane dotychczas fakty o istnieniu zakładu wzbogacania uranu w Natanz i zakładu produkcji ciężkiej wody w Arak.

Jednak zainteresowanie Iranu energią jądrową datuje się od połowy lat 50. ubiegłego wieku. W 1957r. Iran i USA podpisały porozumienie o cywilnej współpracy atomowej, a w 1959r. przy Uniwersytecie w Teheranie powstało centrum badań nuklearnych. Program atomowy nabrał przyśpieszenia w drugiej połowie lat 60. w związku z osobistym zainteresowaniem Mohammeda Rezy Pahlawiego.

[1] Protokół dodatkowy z 16.05.1997r. o rozszerzeniu inspekcji MAEA, w tym o niezapowiedzianych inspekcjach, a także o dokładniejszym raportowaniu państw członkowskich o wykorzystywaniu posiadanych przez nie instalacji nuklearnych.

[2] Wirówki—urządzenia, służące do wzbogacania uranu metodą wirowania, w których pod wpływem działania sił odśrodkowych następuje oddzielenie gazowych związków izotopów uranu (sześćfluorek uranu) $^{235}\text{UF}_6$ oraz $^{238}\text{UF}_6$. W praktyce aby uzyskać wystarczającą koncentrację uranu wzbogaconego, stosuje się układy wirówek połączonych szeregowo.

Schemat działania wirówki gazowej
(Il. Argentum/Wikimedia Commons)

[3] Państwa P5+1 to stali członkowie RB ONZ oraz Niemcy.

Uran - surowiec wyjściowy do otrzymywania wszystkich materiałów rozszczepialnych. Skorupa ziemska zawiera sporo tego pierwiastka, więcej niż np. złota, srebra, miedzi. Jest on jednak bardzo rozproszony i nie występuje w postaci rodzimej, lecz w związkach z innymi pierwiastkami. Naturalny uran jest mieszaniną trzech promieniotwórczych izotopów, identyfikowanych wg ich liczb masowych: Uran 238 - 99,28%, Uran 235 - 0,714%, Uran 234 - 0,006%.

W **1967r.** USA dostarczyły Iranowi pierwszy reaktor badawczy. W następnym latach Iran zawarł szereg kontraktów na budowę elektrowni jądrowych i dostawy paliwa jądrowego z USA, Francji i RFN, zakupił uran w Namibii i RPA oraz zapoczątkował kształcenie kadr z zakresu technologii nuklearnej. W **1968r.** Iran podpisał Traktat o Nierozprzestrzaniu Broni Jądrowej (ratyfikował go w 1970r.), jednak w **1974r.** szach zapowiedział, że Iran zamierza wejść w posiadanie broni atomowej „szybciej niż ktokolwiek mógłby sądzić”. Do chwili obalenia rządów szacha program nuklearny Iranu był uważany za jeden z najbardziej rozwiniętych na Bliskim Wschodzie.

Po rewolucji irańskiej w **1979r.** nowe władze były początkowo przeciwnie technologii jądrowej, zerwały całkowicie współpracę z USA, Niemcami i Francją, a wielu naukowców opuściło kraj wraz z szachem. Program został przywrócony dopiero u schyłku wojny z Irakiem. Teheran wysłał kilkanaście tysięcy studentów za granicę na studia związane z fizyką jądrową. W **1987r.** Iran podpisał porozumienie o długoterminowej współpracy nuklearnej z Pakistanem, a w 1990r. z Chinami. W 1993r. gdy Niemcy odmówiły dokończenia budowy elektrowni jądrowej w Bushehr Iran zawarł wart miliard dolarów kontrakt z Rosją w sprawie realizacji tej inwestycji.

Niezależnie od oficjalnego programu badań Iran prawdopodobnie prowadził prace nad wzbogacaniem uranu. W **2002r.** roku ówczesny prezydent USA G. Bush zakwalifikował Iran, razem z Irakiem i Koreą Północną, do państw tzw. „osi zła”.

Na niekorzystny wizerunek Iranu duży wpływ miały złożone, niejednoznaczne relacje z opiniotwórczą w tej dziedzinie Międzynarodową Agencją Energii Atomowej (MAEA). W 2002r. podczas inspekcji prowadzonej przez przedstawicieli MAEA w Natanz wykryto obecność wysoce wzbogaconego uranu.

W październiku **2003r.** ministrowie spraw zagranicznych Francji, Niemiec,

Wielkiej Brytanii (państwa E3) podpisali z rządem irańskim Deklarację Teherańską, w której Iran wyrażał zgodę na współpracę z MAEA oraz na podpisanie dodatkowego protokołu do traktatu NPT w sprawie niezapowiedzianych inspekcji oraz wstrzymanie wzbogacania uranu „na okres przejściowy”. W zamian Iran uzyskał możliwość rozwijania pokojowego programu wykorzystania energii atomowej. W grudniu 2003r. Iran podpisał **Protokół Dodatkowy [1]** do traktatu NPT. W czerwcu 2004r. MAEA upomniała Iran za niepełną współpracę (państwa E3 poparły stanowisko MAEA). Zastrzeżenia spowodowało przede wszystkim nie przekazanie przez Iran pełnej dokumentacji swojego programu nuklearnego, odnalezienie śladów wzbogaconego uranu, nabywanie **wirówek [2]**, a także niedopuszczenie inspektorów agencji do wszystkich obiektów. Próbą przezwyciężenia kryzysu było zawarcie w listopadzie **2004r.** (zgodnie z NPT i Protokołem Dodatkowym) tzw. Porozumienia Paryskiego dotyczącego zasad i gwarancji prowadzenia przez Iran programu nuklearnego pod warunkiem zawieszenia przez Teheran realizacji programu wzbogacania uranu i normalizacji stosunków z MAEA.

Po zwycięstwie w wyborach prezydenckich (24 czerwca 2005r.) ówczesny prezydent Ahmanideżad podjął decyzję o uruchomieniu od czerwca **2005r.** programu wzbogacania uranu (co oznaczało złamanie porozumienia z Unią Europejską z 2003r.) oraz decyzję o pełnym wznowieniu programu nuklearnego (od stycznia 2006r.).

30 stycznia **2006r.** sprawa programu atomowego Iranu została przekazana do RB ONZ. Konsekwencją tego kroku była zmiana formuły rozmów między UE a Iranem z E3 na **E3+3 (określana także jako P5+1) [3]**.

1 czerwca 2006r. w Wiedniu grupa P5+1 uzgodniła pakiet propozycji, przedstawionych 6 czerwca 2006r. stronie irańskiej, która zawierała bogatą ofertę gospodarczą dla Iranu (m.in. pomoc w budowie reaktora lekko wodnego, zniesienie sankcji wobec Iranu m.in.

NPT jest jedynym, prawnie wiążącym międzynarodowym, zobowiązaniem mającym na celu zapobieżenie rozprzestrzenianiu się broni jądrowej oraz technologii mogących służyć do jej produkcji. Wraz z systemem zabezpieczeń Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej stanowi podstawę systemu przeciwdziałania zbrojeniom nuklearnym.

System stworzony przez Układ opiera się na trzech zrównoważonych filarach:

1. Nieproliferycyjnym, przez co rozumieć należy nie tylko nierozprzestrzenianie broni do państw nienuklearnych, ale również materiałów rozszczepialnych, informacji oraz

technologii jądrowych mogących mieć zastosowanie do jej budowy (Art. 1)

2. Rozbrojeniowym - odnoszącym się do redukcji, stopniowej eliminacji, a w konsekwencji do całkowitego rozbrojenia nuklearnego (art.6)

3. Prawa do pokojowego wykorzystania energii i technologii nuklearnym rozumianego, jako szeroko rozumiane źródło do wytwarzania energii elektrycznej, napędu statków, etc. (art. 4).

Stronami Traktatu są prawie wszystkie państwa członkowskie ONZ, oprócz Indii, Izraela, Pakistanu oraz KRLD, a także państw uznawanych jako progowe (Argentyna i Brazylia).

**Centrum Szkolenia
OPBMR w SZ RP**

☎ 814-537

📠 814-615

✉ csopbmr@aon.edu.pl

w zakresie eksportu części zamiennych dla irańskich samolotów pasażerskich). Propozycja nie wykluczała możliwości wzbogacania przez Iran uranu dla celów badawczych. 3 lipca 2006r. państwa P5+1 zagroziły, że w przypadku niedzielenia przez Iran odpowiedzi na złożoną ofertę do 12 lipca 2006r. zostanie wznowiona procedura przekazania sprawy do RB ONZ.

25 września 2009r. w Pittsburghu w trakcie szczytu Grupy G-20 przywódcy USA, Francji i Wielkiej Brytanii ujawnili istnienie drugiego, nieznanego dotychczas, irańskiego zakładu wzbogacania uranu, zlokalizowanego w pobliżu miasta Qum.

W 2013r. zasoby irańskiego uranu były szacowane na ok. 9 ton, kraj ten był podejrzewany o posiadanie – wg różnych szacunków od 10 – 18 tys. wirówek. Od wyboru na prezydenta Iranu Hassana Rouhaniego, w czerwcu 2013 roku, rozpoczął się okres zauważalnej

„odwilży” w stosunkach politycznych Iranu z Zachodem, co zaowocowało zawarciem porozumienia w Genewie w dniu 24 listopada 2013r. Porozumienie to przygotowało grunt do wymiennego w tytule artykułu porozumienia z Lozanny. W Genewie Iran zapowiadał: zaprzestanie wzbogacania uranu powyżej 5 proc., „neutralizację” zapasów uranu wzbogaconego do ok. 20 proc., wstrzymanie pracy ok. połowy wirówek pracujących w ośrodku w Natanz i 3/4 w ośrodku w Fordow oraz wstrzymanie budowy reaktora na ciężką wodę (alternatywa do wzbogaconego uranu) w Araku. Druga strona deklarowała przede wszystkim: zniesienie sankcji nałożonych na Iran w poprzednich latach, nienakładanie nowych, związanych z programem atomowym sankcji, jeśli Iran będzie wypełniał swoje zobowiązania oraz zwolnienie dostępu do 4 mld dolarów irańskich funduszy zablokowanych wskutek sankcji.

Perspektywy porozumienia finalnego

Przyszłe, finalne porozumienie, którego podwaliny wypracowano w Lozannie, ma obowiązywać przez okres 10 lat. Zakłada ono ograniczenie o ok 2/3 irańskich zdolności wzbogacania uranu (Iran ma dysponować w przyszłości ok. 6 tys. wirówek wobec 19 tys. obecnie). Obok ograniczenia irańskiego programu wzbogacania uranu przewiduje się zapewnienie inspektorom MAEA regularnego dostępu do irańskiej infrastruktury nuklearnej, przez 25 lat, a więc znacznie dłużej niż samo porozumienie. W zamian za ograniczenie programu, amerykańskie i europejskie sankcje nałożone na Teheran będą stopniowo uchylane, ale dopiero po stwierdzeniu przez MAEA, że Iran wypełnia przyjęte zobowiązania. Tymczasem przywódcy Iranu uzależniają zgodę na porozumienie od zniesienia sankcji, co może wpłynąć na losy przyszłej umowy. Wśród innych potencjalnych zagrożeń dla przebiegu rozmów, natury politycznej i prawnej, można wymienić obawy

o utrzymanie wspólnego wobec Iranu stanowiska wśród państw negocjujących, szczególnie w kontekście: pogarszających się stosunków z Rosją (konflikt na Ukrainie, anulowanie przez władze rosyjskie zakazu dostarczania Iranowi systemów obrony przeciwrakietowej S-300), przebiegu nowego konfliktu w Jemieniu (wzrost napięcia na linii Teheran – Rijad, spowodowane oskarżeniami o wspieranie przez Iran Huti w Jemieniu), zdecydowana negacja porozumienia z Iranem przez Izrael, a także pojawiająca się krytyka porozumienia przez Republikanów w Kongresie Stanów Zjednoczonych. Biorąc pod uwagę przedstawione fakty można założyć, że rozmowy w sprawie ostatecznego porozumienia z Iranem, a następnie szczegóły dotyczące jego ewentualnego wdrożenia w życie i egzekwowania postanowień, jeszcze długo będą przykuwały uwagę światowej opinii publicznej.